

sine tvivl både om detaljer (f. eks. udnyttelsen af øresundstoldregnskaberne) og om vurderingen af de faktorer, som indgår i forklaringerne (det sidste gælder navnlig, fordi dr. Hroch synes at ville bagatellisere de misvækst- og hungerår, ledsaget af epidemiske sygdomme, som ramte Europa i disse år jævnsides med de politiske og fiskale kriser). Men som helhed må det fremhæves, at bogen, som hviler på et imponerende opbud af kilder og litteratur, på mange måder leverer både fine enkeltundersøgelser og analyser af de større sammenhænge.

Det er meget tydeligt, at dr. Hrochs hovedinteresse har været handelskapitalismens vækst og dens virkninger for de to europæiske hovedregioner: Opbygningen af en økonomisk teori, som vil være i stand til at indbygge de enkelte områders forskelligartede og kronologisk forskellige krisesyntomer i en overordnet helhed. Derimod forekommer det anmelderen, at 'feudalismens krise' skydes for stærkt i baggrunden, selvom forf. konsekvent forudsætter 'de indre modsigelser', som nødvendigt eller lovbestemt antages indbygget i 'feudalismens' produktionssystem og samfundssystem i dens senere faser. Anmelderen kan – med forbehold for undervurderingen af disse års subsistenskriser og sociale nød – derimod fuldtud tiltræde dr. Hrochs betoning af chockvirkningerne af den danske og – især – den svenske fiskalpolitik i Østersøen 1626–35 og af de habsburgske admiralstatsprojekter. Lignende synspunkter har iøvrigt senest prof. Artur Attman været inde på (Strangehold on the Vistula. The international corn crisis around 1630. Wirtschaftskräfte und Wirtschaftswege. Festschrift für Herman Kellenbenz II. Stuttg. 1978, s. 545–62).

Handelen og handelskapitalismen fandt alternative veje og muligheder. Især betoner forf. (med støtte i russiske forskningsresultater) overraskende stærkt den blivende betydning, Ishavsrutene fik i disse år. Man kunde også pege på, at den svenske fiskalpolitik – licenter og statslige kommonopoler – selv indenfor Østersøregionen måtte få og åbenbart fik uensartede virkninger, her for den danske korneksport i mellemkrigsårene 1629–43 og måske for den norske trælasteksport, begge udenfor svensk rækkevidde. Langt større rækkevidde har det naturligvis, om monarkiernes drastiske fiskalpolitik – overvejende til krigsfinansieringsformål – kan opfattes som symptom på eller virkning af 'det feudale samfunds krise'. Dr. Hroch afklarer næppe disse sammenhænge, selv ikke indenfor sit eget teoretiske system; og de lader sig vel endnu heller ikke afklare uden dyberegående undersøgelse på europæisk plan af 'skattestatens' – 'militærstatens', 'voldsstatens' – vækst og af dens forudsætninger og konsekvenser.

E. Ladewig Petersen

Dietmar Rothermund: Europa und Asien im Zeitalter des Merkantilismus. Erträge der Forschung Bd. 80. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978. 184 s.

I den lødige tyske publikationsrække »Erträge der Forschung« har Heidelberg-professoren i Sydasiens historie, Dietmar Rothermund, behandlet forholdet imellem Europa og Asien i det 17. og 18. århundrede. Udgangspunktet er forholdet imellem de rige og de fattige lande og den aktuelle nord-syd konflikt; og bogens mål er at beskrive og forklare Europas og Asiens udvikling fra jævnbyrdighed til ulighed.

I overensstemmelse med skriftrækkens sigte er grundlaget den eksisterende forskning. I en kommenteret bibliografi dokumenterer forfatteren sin fortrolighed med den nyeste litteratur; og det må i den forbindelse understreges, at fremkomsten af tre centrale værker efter bogens udarbejdelse – Holden Furber: *Rival Empires of Trade in the Orient 1600–1800* (1976), Peter Marshall: *East Indian Fortunes* (1976) og K. N. Chaudhuri: *The Trading World of Asia and the English East India Company 1600–1760* (1978) –

ikke på væsentlige punkter forringer fremstillingen. Dietmar Rothermund giver en prægnant principiel fremstilling af den økonomiske og politiske situation og udvikling i Europa og i Asien, af ligheder og forskelle imellem de europæiske ekspansionsformer, og af forbindelsen med 'det atlantiske samfund'. Et gennemgående tema er en konfrontation imellem økonomisk teori og praksis; forfatterens holdning til merkantilisme-begrebet er velgørende nøgtern og nuanceret; og det samme gælder hans afsluttende stillingtagen til nogle nyere økonomiske teorier og deres værdi for studiet af det historiske udviklingsforløb.

Selvom grundlaget er den eksisterende forskning, er det ikke ensbetydende med, at forfatteren afholder sig fra at fremlægge egne synspunkter. Han tager således stilling til den standende diskussion om pedlar-begrebet i tidlig asiatisk handel; han systematiserer faktori-begrebets udvikling; og han understreger politisk stabilitet som en afgørende betingelse for økonomisk vækst. Man kan – som i andre oversigtsfremstillinger – beklage, at det 18. århundrede er blevet noget forfordelt i forhold til udviklingen i det 17. århundrede; og det må bemærkes, at Asien i alt væsentligt er identisk med Indien og Canton, og at den principielt interessante tidlige hollandske ekspansion i Indonesien har fået en stedmoderlig behandling. Disse indvendinger tæller dog mindre over for det faktum, at Dietmar Rothermund med 'Europa und Asien im Zeitalter des Merkantilismus' har givet en beundringsværdigt klar fremstilling af et overordentlig stort og kompliceret emne. Bogen kan varmt anbefales til brug ved universitetsundervisningen.

Ole Feldbæk

Raymond H. Fisher: Bering's Voyages. Whither and Why. Seattle and London, University of Washington Press 1977. 217 s. \$ 12.50.

300-årsdagen for Vitus Jonassen Berings fødsel i sommeren 1981 vil utvivlsomt blive markeret både i Danmark og i Sovjetunionen. Men også i andre lande lever interessen for Berings ekspeditioner i bedste velgående, og et af de ledigste eksempler herpå er denne nye bog af den amerikanske historiker R. H. Fisher, der især vil være kendt for sit værk om den russiske pelshandel 1550–1700. Mens Bering-forskningen fortrinsvis har behandlet de to ekspeditioners organisation, forløb og resultater, interesserer Fisher sig – som det fremgår af undertitlen – for deres sigte og formål, idet hans grundige argumentation hovedsagelig drejer sig om den russiske regerings hensigter med Berings første ekspedition, fordi det tilgængelige kildemateriale her levner det største råderum for interpretation.

Ifølge den traditionelle opfattelse, der vandt udbredelse allerede i samtiden og blev taget for gode varer af historikerne til langt op i det 20. årh., iværksatte Peter den Store ekspeditionen for at få løst det af europæiske videnskabsmænd stærkt omdiskuterede geografiske spørgsmål, om Asien var landfast med Amerika eller ej. Dette traditionelle syn på ekspeditionernes formål er først blevet problematiseret af den nyere sovjetiske forskning, der ikke blot har fremledt nyt materiale (bl. a. af kartografisk art), men også underkastet allerede kendte kilder en kritisk granskning. Ved en nærlæsning af de instruktioner, som Peter I udarbejdede omkring årsskiftet 1724/25, har således A. A. Pokrovskij som den første (1941) henledt opmærksomheden på, at Berings hovedopgave var at drage til Amerika for dér at opsøge en europæisk by samt at kontakte de europæiske skibe, han måtte møde på sin færd. Denne opdagelse, der længe har ligget og ventet i de trykte kildesamlinger, har bibragt sovjetiske historikere den opfattelse, at Berings mission ikke havde en snævert akademisk-videnskabelig karakter (løsningen på det geografiske spørgsmål var i forvejen kendt i St. Petersburg), men at den var et led i en større politisk stra-